

Dokumentacija slovstvene folklore na avstrijskem Koroškem v preteklosti in danes

Documenting Folklore in Austrian Carinthia
in the Past and Today

Martina Piko-Rustia

1.04 Strokovni članek
DOI 10.4312/svetovi.1.1.105-120

IZVLEČEK

Na Slovenskem narodopisnem inštitutu Urban Jarnik, kjer raziskave in dokumentacije obsegajo vsa področja slovstvene folklore, je nesnovna kulturna dediščina močno razvejano raziskovalno področje. Avtorica v prispevku predstavlja kratek zgodovinski pregled zbiranja slovstvene folklore na Koroškem v funkciji utrjevanja slovenskega jezika, kulture in identitete (do leta 1920), v funkciji ohranjanja jezika, kulture in identitete (do leta 1991) in v iskanju sodobnih funkcij slovenske slovstvene folklore na Koroškem kot žive dediščine.

KLJUČNE BESEDE: slovstvena folklor, nesnovna kulturna dediščina, slovenska manjšina na Koroškem

ABSTRACT

At the Urban Jarnik Slovenian Institute of Ethnography, whose research and materials encompass all areas of folklore, intangible cultural heritage is a highly diversified research field. This contribution presents a brief historical overview of the collection of folklore in Carinthia: from its role in upholding the Slovenian language, culture and identity (until 1920), its protective role in preserving the language, culture and identity (until 1991), and in search of the contemporary role Slovenian folklore plays as living heritage in Carinthia today.

KEYWORDS: folklore, intangible cultural heritage, Slovenian minority in Austrian Carinthia

Eno leto po osamosvojitvi Slovenije je bil v Celovcu ustanovljen Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik. Sprva je deloval kot organizacijska enota Krščanske kulturne zveze, od leta 1994 pa samostojno deluje pod okriljem Narodopisnega društva Urban Jarnik, pravnega nosilca inštituta. Njegova ustanovitev je bila pomemben mejnik, ki je etnološko delo na Koroškem okrepil in omogočil, da je raziskovalno delo dobilo primerne znanstvenoraziskovalne organizacijske okvire.

Že pred tem je od leta 1983 pri Krščanski kulturni zvezi, eni od obeh osrednjih kulturnih organizacij koroških Slovencev, deloval etnološki oddelek. Posebno raziskovalno težišče etnološkega oddelka je bila »duhovna kultura«, torej nesnovna kulturna dediščina, raziskave pa so potekale tudi na področjih materialne in družbene kulture. Etnološko dejavnost na Koroškem izvaja tudi druga osrednja kulturna organizacija koroških Slovencev, Slovenska prosvetna zveza, njena raziskovalna težišča so predvsem materialna kulturna dediščina in družbena kultura.¹

V središču delovanja razvejanega raziskovalnega področja inštituta Urban Jarnik na področju nesnovne dediščine so šege in navade, plesna kultura, zdravstvena kultura ter domala vsa slovstvena folklor: pripovedništvo, (narečno) pesništvo, ljudske pesmi, otroški verzi, zagovori, pregovori in nagrobni napisi. V zadnjih petnajstih letih je bil najobsežnejši inštitutski projekt dokumentacija ledinskih in hišnih imen na dvojezičnem območju južne Koroške. Projekt v sodelovanju z inštitutom Urban Jarnik in obema osrednjima kulturnima organizacijama, Slovensko prosvetno zvezo in Krščansko kulturno zvezo, izvajajo posamezniki, slovenska kulturna društva in slovenska interesna (kmečka) združenja. Oddelek 3 Dežele Koroške, ki je pristojen za občine in koroški geoinformacijski sistem KAGIS, v sodelovanju s koroško izobraževalno ustanovo Kärntner Bildungswerk zapisuje geografska imena tudi na območju južne Koroške.

Etnološka raziskovalna dejavnost na Koroškem sega že v začetek 19. stoletja. Temelje etnološke dejavnosti je na začetku 19. stoletja zasnoval Urban Jarnik, po katerem je inštitut tudi poimenovan. Prvi je opozoril na pomembnost zbiranja slovenskih ljudskih pravlji, povedk in pesmi. Prvi je tudi popravljaj nenatančne opise šeg in navad tujih raziskovalcev. Prav tako se je kot prvi posvečal slovenskim zemljepisnim imenom na Koroškem ter razpravljaj o koroških narečjih in njihovih govorcih. Prvi je sestavil slovar slovenskih govorov v tedanji Notranji Avstriji (*Innerösterreich*). Prvi pa je tudi opozoril na asimilacijo na Koroškem s sociolingvističnega vidika. Omenjena Jarnikova raziskovalna področja so še danes pomemben del dejavnosti inštituta Urban Jarnik.

V prispevku na kratko predstavljaj zgodovinski pregled zbiranja slovstvene folklor na Koroškem v funkciji utrjevanja slovenskega jezika, kulture in identitete v obdobju nacionalne diferenciacije na Koroškem (do leta 1920), v funkciji ohranjanja jezika, kulture in identitete po

1

Več informacij o etnološki dejavnosti Slovenske prosvetne zveze na: <https://spz.slo.at/sl/home>.

koroškem plebiscitu oktobra 1920 in v iskanju sodobnih funkcij slovenske slovstvene folklore na Koroškem kot žive dediščine po osamosvojitvi Slovenije in evropski združitvi.

SLOVSTVENA FOLKLORA NA KOROŠKEM V FUNKCIJI ISKANJA NARODNE IDENTITETE, KULTURE IN UTRJEVANJA SLOVENSKEGA JEZIKA

Da so se številni slovenski raziskovalci in posamezne raziskovalke na Koroškem v 19. in 20. stoletju posvečali predvsem slovstveni folklori, je po eni strani povezano s sprejemanjem Herderjevih idej o pomenu ljudskih pesmi in povedk za raziskovanje zgodovine Slovanov. Leta 1812 je namreč Urban Jarnik (1784–1844), rojen na Potoku v občini Štefan na Zilji, v celovški *Carinthii* objavil Herderjevo poglavje o Slovanih, v katerem ta piše o pomenu ljudskih pesmi in pripovedk za osvetlitev (*Erhellung*) narodne zgodovine Slovanov. Jarnik je Herderjevo poglavje komentiral in opozoril na to, da se »Nemci še vedno pregrešujejo nad Slovenci, četudi ne z mečem, pa le s peresom in jezikom« (Jarnik 1812). S to objavo se je odzval tudi na situacijo na geografskem sečišču slovenskega in nemškega kulturnega kroga, ki se stikata prav na Koroškem; tu pa se je zavest o lastni kulturi in kulturi drugega oblikovala tudi v odnosu do Drugega – predvsem v iskanju različnosti in podobnosti z Drugim (Piko 1996: 7).

Pod vplivom Urbana Jarnika (in Stanka Vraza) je začel Matija Majar Ziljski (1809–1892), rojen v Vitenčah na Zilji, narodopisec, narodni buditelj in oče programa Zedinjena Slovenija, zbirati ljudske pesmi in pripovedi ter razpravljati o primernem načinu zapisovanja. V takratnem nacionalno-romantičnem duhu je razpravljal tudi o njihovem (narodnem) pomenu. Matija Majar je bil začetnik načrtnega zbiranja ter objavljanja koroških ljudskih pesmi in pripovedi, za njim so se v 19. stoletju začele vrstiti objave koroške slovstvene folklore. Načrtno zbiranje slovstvene folklore so v drugi polovici 19. stoletja nadaljevali profesorji na celovški gimnaziji, Anton Janežič, Jakob Sket in Janez Scheinigg, slavist in filolog Karel Štrekelj v Gradcu, jurist Jakob Wang v občini Žrelec ter jurist in glasbenik Oskar Dev. Nastale so temeljne zbirke koroških ljudskih pesmi Janeza Scheinigga (1889), Jakoba Wanga (b. n. l.; 1900) in Oskarja Deva (1912). Koroške ljudske pesmi so bile objavljene tudi v Štrekljevi zbirki (1895–1923). Slovenska slovstvena folklor je bila vključena v slovenske učbenike, ki sta jih uredila Anton Janežič (1861; 1865–1867) in Jakob Sket (1886), našla pa je tudi pot v monumentalno delo o avstro-ogrski monarhiji *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* (Scheinigg 1891). Razvila se je tudi literatura na podlagi motivov iz slovstvene folklore, npr. Sketova *Miklova Zala* (1884).

SLOVSTVENA FOLKLORA NA KOROŠKEM V FUNKCIJI OHRANJANJA JEZIKA, KULTURE IN IDENTITETE

V omenjenem delu o avstro-ogrski monarhiji (Scheinigg 1891) je Thomas Koschat (1891: 173) razpravljal o koroški nemški ljudski pesmi in omenil, da spada med najbolj »priljubljene«. Kot komponist je Koschat »koroško nemško ljudsko pesem« ponesel daleč v svet. V

zapuščini Angele Piskernik pa najdemo kritično pripombo, da je Koschat, po rodu Slovenec, ponemčil slovenske ljudske pesmi.²

Ponemčevanje slovenske slovstvene folklore je bilo posebej močno v času po plebiscitu leta 1920, ko so Slovenci na Koroškem postali narodna manjšina. Asimilacijski pritisk pa je bil močen vse do konca 20. stoletja. Po plebiscitu oktobra 1920, ko je morala večina slovenske inteligence zapustiti Koroško, ker niso dobili primerne službe, so slovstveno folkloro iz avstrijske Koroške zbirali raziskovalci v Mežiški dolini, med njimi France Kotnik, Vinko Möderndorfer z Zilje, Pavel Košir iz Vrbe in Angela Piskernik, svakinja Franceta Kotnika, iz Železne Kaple, ki je delovala v Ljubljani. Nadaljevali so sistematično dokumentacijsko delo, s katerim so zavrnilo trditve nemškega etnologa Geoga Graberja (1914; 1934), ki je pod vplivom »vindišarske teorije« Slovincem na Koroškem v predgovorih svojih zbirk odrekal jezikovno in kulturno povezanost s preostalim slovenskim prostorom (glej Graber 1941: 1–10).

Gradivo iz slovenskih krajev je Graber objavil v nemškem jeziku, zato je toliko pomembnejše, da sta leta 1924 izšli dve slovenski zbirki, Kotnikova zbirka koroških pravljic in pripovedk (Kotnik 1924) ter Möderndorferjeva zbirka narodnih pripovedk iz Mežiške doline (Möderndorfer 1924). Pridružili sta se zbirki koroških pravljic *Gor čez izaro*, ki sta jo leta 1923 izdala Tone Gaspari in Pavel Košir, ilustriral pa Maksim Gaspari (Gaspari in Košir 1923a). Pavel Košir in Tone Gaspari sta istega leta izdala še zbirko koroških »popevk« (Gaspari in Košir 1923b), koroške uganke in »popevke«, ki jih zbral Vinko Möderndorfer, pa so izšle leta 1933 (Möderndorfer 1933). Angela Piskernik je v letih 1925 in 1926 v *Prilogah Koroškega Slovenca* anonimno objavila ljudske pripovedi iz domačega kraja ter prispevke o šegah in navadah.³ V Arhivu Slovenije so tudi številni neobjavljeni zapisi Angele Piskernik o šegah in navadah, pripovedih in pesmih, ledinskih imenih, zdravilstvu in jedeh.

Leta 1936 je Josip Šašel s Franom Ramovšem izdal zbirko v rožanskem narečju z naslovom *Narodno blago iz Roža*, v kateri je v prvem delu objavljeno pripovedno gradivo (Šašel in Ramovš 1936/37: 4–42). V članku *Kako so nastali zapiski za Narodno blago iz Roža*, ki ga je Šašel objavil leta 1959, je zapisal zanj bistveni motiv, ki ga je spodbudil, da je gradivo objavil v narečju:

Ne morem končati prednje izpovedi, ne da bi vsaj bežno omenil en motiv zapisovanja v narečju. V raznarodovalnem procesu koroških Slovencev so namreč nemški nacionalci prav glasno začeli znanstveno dokazovati, da to niso več pravi Slovenci, njih govor je tako prepojen z nemškimi besedami, da spada že k nemškim, ne pa k slovenskim narečjem. Opazoval sem, da je ta propaganda dejansko vplivala na nezavedne in sovražno razpoložene rojake; začeli so prav prisiljeno vpletati v vsakdanji govor čim več nemških besed, katerim so seveda morali pritiskati slovenske pripone in končnice. [...] Da nudim jezikoslovcem stvarno možnost presoditi, koliko je propaganda z vindišarskim jezikom upravičena, sem se vestno potrudil podati vsakdanji

2

Zapuščina Angele Piskernik v Arhivu Republike Slovenije. AS 1982 Piskernik dr. Ángela.

3

Ta podatek navaja v svoji bibliografiji, ki jo hrani Arhiv Slovenije. Curriculum vitae, delo in uspehi dr. Piskernik Angele. AS 1982 Piskernik dr. Ángela.

govor Rožanov v pismeni podobi. To je slika rožanščine, kakor se je govorila v času zapisovanja, to je med obema svetovnjima vojnama, ne samo v Slovenjem Plajberku, temveč z lokalno barvo naglaševanja tudi ob Dravi, na Gurah, ob Jezeru in na Celovškem polju. Kolikor so nemške izposojenke v tem govoru običajne, sem jih ohranil tudi v primerih, kjer bi jih mogel nadomestiti s slovenjimi (tudi običajnimi) izrazi. (Šašel 1959: 215)

Leta 1951 je duhovnik in narodopisec Pavle Zablatnik študij narodopisja končal z disertacijo o duhovni kulturi koroških Slovencev (Zablatnik 1951). V disertaciji je tudi on ovrgel trditve koroškega narodopisca Georga Graberja, ki je koroškim Slovencem odrekal lastno ljudsko kulturo. Zablatnik je ugotovil, da je tisočletno sožitje Slovencev z Nemci pustilo sledove medsebojne kulturne izmenjave in povezanosti, poudaril pa je, da Slovenci v tej kulturni izmenjavi niso samo prejeli, temveč so tudi dajali. Kljub politični odvisnosti Slovenci na Koroškem niso izgubili svoje kulturne samostojnosti in etnične identitete.

Narodopisec in duhovnik Pavle Zablatnik je bil leta 1983 med ustanovitelji etnološkega oddelka pri Krščanski kulturni zvezi. Vodila ga je slavistka Herta Maurer-Lausegger, ki se je leto pozneje kot asistentka zaposlila na Inštitutu za slavistiko Univerze v Celovcu. Etnološki oddelek je imel dve glavni težišči – arhivsko in terensko delo. V hrambo je med drugim prejel presnetke slovenskih oddaj Slovenskega sporeda avstrijske radiotelevizije ORF do leta 1983, ki so z dovoljenjem avstrijske radiotelevizije na voljo za raziskovalno dejavnost. To izredno in dragoceno gradivo je še danes neizčrpen vir za raziskave slovstvene folklore. Oddelek je takrat prejel tudi presnetke koroških ljudskih pesmi iz arhiva Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Poleg slovstvene folklore so bila težišča etnoloških raziskav na etnološkem oddelku na dokumentaciji življenjskih zgodb, raziskavah arhitekturne dediščine in umetnostne zgodovine, na dokumentaciji oblačilne kulture s posebnim težiščem na ziljskih nošah in pripravi krajevnih monografij. Raziskavo narečij je na Inštitutu za slavistiko na Univerzi v Celovcu nadaljevala Herta Maurer-Lausegger.

Po drugi svetovni vojni so na Koroškem ljudske pesmi zbirali raziskovalci iz Slovenije (tedanje Jugoslavije), med njimi France Cigan, Zmaga Kumer, Jerko Bezić in Lajko Milisavljevič; omenjeni so objavili pomembne publikacije in zapustili pomembne neobdelane zapuščine.

Obsežno arhivsko gradivo Franceta Cigana in Jerka Bezića iz Podjune je v zbirkah objavil etnomuzikolog Engelbert Logar (1988; 1990; 1991; 2000), ki je dokumentiral tudi številne pesmi v Podjuni in jih objavil v krajevnih monografijah o Suhi, Libeličah in Vogrčah (Logar 1993; 1994; 1996). Etnomuzikolog Jerko Bezić, ki je deloval v Sloveniji in na Hrvaškem, je terenske raziskave na Koroškem opravljal v začetku petdesetih let prejšnjega stoletja.

Del zapuščine Franceta Cigana iz Roža je uredil gimnazijski profesor glasbe Jožko Kovačič, med drugim slovenske ljudske pesmi, ki jih je harmoniziral France Cigan, in razprave o ljudskih pesmih, ki jih je France Cigan v letih 1958–1970 objavil v letnih poročilih Slovenske gimnazije (Cigan 2002). France Cigan je bil med drugim tudi profesor glasbe na Slovenski gimnaziji.

Zmaga Kumer, ki je delovala na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, je izdala pesemske zbirke iz Kanalske doline (Kumer 1986a) in z Zilje (Kumer 1986b) ter zbirke iz Spodnjega Roža (Kumer 1992), Zgornjega Roža (Kumer 1996) in Podjune (Kumer 1998).

Etnomuzikolog Lajko Milisavljevič, glasbeni urednik na RTV Slovenija, je dokumentiral pesmi v vseh treh dolinah južne Koroške. Že leta 1970 je s tematskim koncertom opozoril na *ziljsko vascit* (ziljsko svatbo) in na ziljske svatbene pesmi (Milisavljevič 1976a; 1976b). Takrat so na Zilji slovenske pesmi odhajale v pozabo, predvsem pa so jih ponemčevali. Lajko Milisavljevič je s posnetki v živo dokumentiral ziljske slovenske obredne pesmi. S tematskimi koncerti o ziljski svatbi in *ziljskem štehvaniu* (Milisavljevič 1996) je spodbudil, da so v devetdesetih letih 20. stoletja na Zilji po domačih slovenskih svatbenih in žegnanjskih pesmih ponovno začeli segati tudi pripadniki večinskega naroda.

SLOVSTVENA FOLKLORA V ISKANJU SODOBNIH FUNKCIJ SLOVSTVENE FOLKLORE NA KOROŠKEM KOT ŽIVE DEDIŠČINE

Ko je bil leta 1992 ustanovljen Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, so sodelavci in sodelavke nadaljevali zbirateljsko delo, zasnovano na etnološkem oddelku Krščanske kulturne zveze. Slovstvena folklorja je še naprej ostala prioriteto inštitutsko raziskovalno področje. Danes pa se vse bolj pojavlja vprašanje, kako lahko slovstveno folkloro ohranimo v živi rabi in kako jo lahko (ponovno) umestimo v lokalno praznično in sodobno življenje, predvsem tam, kjer je slovenska beseda zamrla ali pa je bila ponemčena.

Ljudske pesmi in plesi v arhivih in živi rabi

Ob koncu prejšnjega stoletja je etnomuzikolog Lajko Milisavljevič z zgoščenko koroških koledniških pesmi *Eno pesem hočmo peti* (Milisavljevič 1999) opozoril na slovenske koledniške pesmi. Na zgoščenci je objavljenih 42 kolednic, ki jih je večinoma posnel v živo ob spremljanju raznih koledniških skupin po južnem Koroškem. Sedem posnetkov je arhivskih. Kolednice so razvrščene po koledarskem letu od vigredi do zime: jurjevski kolednici, floranovske, vnebohodna (znana samo v Zahomcu), tepežnice,⁴ novoletne, *Pierhta pet* (znano samo v Zahomcu), trikraljevske, svečniška, godovna in kolednice za posebne priložnosti. Zgoščenci je priložena knjižica s spremnim besedilom Lajka Milisavljeviča o koledovanjih na Koroškem.

Izid zgoščenske je pripomogel, da so slovenska koledovanja na Koroškem postala prepoznavna in jih ponovno spoštujejo, tudi s tem, da jih več ne ponemčujejo in jih ponovno pojejo v izvorni slovenski obliki.

Po smrti Lajka Milisavljeviča je del zapuščine prejela Krščanska kulturna zveza. Odločila se je, da v sodelovanju z inštitutom Urban Jarnik izda zbirko ziljskih pesmi iz njegove zapuščine. Nastala je obsežna zbirka z naslovom *Dr ba Zila kna biva – Ljudske pesmi z Zilje – iz zapuščine Lajka Milisavljeviča* (Gašperšič idr. 2014). Zbirka na petstotih straneh podaja vpogled v raziskovalne poti Lajka Milisavljeviča na Ziljo od konca šestdesetih let 20. stoletja

4

Tepežkanje na Zilji imenujejo *šapla*, v Rožu in zahodni Podjuni *šapanje*, v vzhodni Podjuni pa *otepanje*.

vse do njegove smrti leta 2002. Je izjemen dokument glasbene kulturne dediščine in njenega razvoja na Zilji v drugi polovici 20. stoletja ter dragocen vir za zborovodje, ki bi radi svoje repertoarje popestrili z izvedbami ljudskega eno- ali večglasja, pa tudi za skladatelje, ki iščejo napeve za zborovske priredbe. Prav tako je dragocen dokument ziljskega narečja, ki gre v pozabo, trdno pa se ohranja v ziljskih pesmih.

Leta 2018 sta bila na avstrijski Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine sprejeta ziljski žegen in ziljska noša. To sta prva elementa, ki sta bila na avstrijski seznam vpisana v obeh deželnih jezikih: *Untergailtaler Kirchtagsbräuche und Untergailtaler Tracht / Ziljski žegen in ziljska noša*.⁵ Pomemben del ziljskega štehvnanja so starodavne ohranjene ziljske pesmi v slovenskem ziljskem narečju, med njimi je najbolj znana štehvnanjska pesem »Buøg nan dej te dobær čas, tæ prbæ rej začelæ smo, tuær je z Buægan, Buæg je ž njin, san Ježæs je Marijæn sin«, ki jo še danes pojejo pri *reju pod lipo*, tj. pri prvem plesu pod lipo (Milisavljevič 1996).

Tudi krajevna zbirka z Radiš in iz okolice ima namen, da lokalno pesemsko dediščino ohranja v živi rabi. Zbirka *Tiba zemlja* (Tolmaier 2017), ki jo je uredil Nužej Tolmaier, predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik, predstavlja ljudske pesmi z Radiš in iz okoliških krajev. V zbirki so pesmi iz starejših in novejših pesmaric, neobjavljene pesmi iz arhivov ter posnetki terenskih raziskav. Na začetku knjige so objavljeni obširni biografski podatki o (domaćih) pevcih in zbiralcih pesmi iz 19. stoletja. Zbirki so priložene tri zgoščenke, na katerih je del zbranih pesmi ohranjen tudi v zvočni obliki.

Raziskovanje pesemskega izročila, pevske in glasbene kulture je močno zasidrana dejavnost predvsem pri Krščanski kulturni zvezi. Informacije o vseh publikacijah in projektih na glasbenem področju so objavljene na spletnih straneh inštituta Urban Jarnik (www.ethno.at) in Krščanske kulturne zveze (www.kkz.at).

Tomaž Simetinger je med letoma 2011 in 2014 dokumentiral plesno izročilo ter plesne godčevske viže na južnem Koroškem. S pomočjo sodelavk in sodelavcev inštituta mu je uspelo dokumentirati plesno in godčevsko gradivo v številnih krajih na južnem Koroškem, pregledal je tudi arhivsko gradivo pri inštitutu Urban Jarnik in v drugih arhivih. Na tej osnovi je v svoji disertaciji temeljito preučil plesno kulturo na južnem Koroškem (Simetinger 2014).

Pripovedništvo v arhivih in živi rabi

Tako kot pri pesmih je tudi v pripovedništvu danes najbolj pereče vprašanje, kako lahko koroške pripovedi in pripovedne motive ohranimo v današnjem času. Inicijativa *Slovenščina v družini*, ki jo podpirajo obe osrednji kulturni organizaciji, oba znanstvena inštituta (Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik in Slovenski znanstveni inštitut) ter koroški mediji, je leta 2011 začela izdajati zgoščenke z narečnimi pripovedmi, ki naj bi pri otrocih (in odraslih) v obliki posodobljenih pravljic in povedk v današnjih koroških narečnih govorih

5

Österreichische UNESCO-Kommission: Untergailtaler Kirchtagsbräuche und Untergailtaler Tracht / Ziljski žegen in ziljska noša: <https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/untergailtaler-kirchtagsbraeuche-und-untergailtaler-tracht-ziljski-zegen-in-ziljska-nosa>.

krepile odnos do narečja. Ker je danes živo pripovedovanje pravljic, povedk, basni ipd. utihnilo oz. je redko, zgoščenke »nadomeščajo« nekdanje pripovedovalce in pripovedovalke, ki so s svojo pripovedno kulturo gojili lokalna domača narečja. Doslej je v sodelovanju Krščanske kulturne zveze, inštituta Urban Jarnik in krajevnih kulturnih društev izšlo pet zgoščenk: v sodelovanju s kulturnim društvom SPD Zila (sekcija zila – film) zgoščenka v ziljskem narečju (*Črnjava kapca* 2011), s kulturnim društvom SPD Rož v rožanskem narečju (*To ja nahčer kne vi ...* 2012), s kulturnim društvom KPD Drava v podjunskem narečju (*Kralj Matjaž* 2012), s kulturnim društvom KPD Planina (*Dbá munija* 2015) v selskem govoru, s kulturnim društvom SPD Danica pa v govorih Šentprimoža in okolice (*Povodni mož v Živovem buat* 2018).

Inštitut Urban Jarnik je v devetdesetih letih 20. stoletja podprl pripravo knjige koroških pravljic, povedk in drugih pripovedi za zbirko *Glasovi*. Koroška zbirka z naslovom *Iz semena pa bo lipa zrasla* (Piko 1996) vsebuje 182 slovenskih narečnih pravljic in povedk iz Roža, Podjune in z Zilje iz arhiva Slovenskega sporeda avstrijske radiotelevizije ORF v Celovcu. Del gradiva je bil zbran na terenu. Pripovedi so zapisane v narečju, dodani so prenosi v slovenski knjižni jezik, zbirka vsebuje tudi slovar manj znanih narečnih besed. Knjigi je priložena zgoščenka arhivskih posnetkov Slovenskega sporeda avstrijske radiotelevizije ORF v Celovcu.

Novejše lokalne pripovedi so zbrane tudi v krajevnih monografijah o Dobrli vasi, Vogrčah, Selah, ki jih je uredila Marija Makarovič (1994; 1995; 1996), in v krajevnih monografijah, ki jih je uredil Engelbert Logar (1993; 1994; 1996).

Otroški verzi nekoč in danes

Leta 2003 je izšla publikacija o otroških igrah na Koroškem z naslovom *Križ kraž kralj Matjaž* (Sereinig 2003). Prvi del publikacije obsega raznovrstna besedilca, s katerimi so se otroci igrali med seboj (zbadljivke, izštevanke) ali pa odrasli z otroki (govorjene ali pete pesmice, uspavanke). Drugi del obsega opise in slikovne prikaze različnih iger z določenimi danes že večinoma neznanimi pravili. Tretji del pa predstavlja igrače in igrala – vse, s čimer so se otroci igrali. Največ pripomočkov za igro so otroci našli v naravi: travniške rastline in cvetlice, vejevje, listje, storže in lubje dreves, poljske sadeže itd. Zato je to poglavje razvrščeno po letnih časih, iz česar je tudi razviden njihov vpliv na igralne navade.

Narečno pesništvo

Leta 2014 je v narečju izšla pesniška zbirka *Zilšča pušalč* avtorice Marije Bartoloth z Gorjan na Zilji (Bartoloth 2014). Zbirka vsebuje pesmi v ziljskem narečju s prevodi v knjižno slovenščino in nemščino. Pesnica v svojih pesmih z največjo skrbnostjo uporablja ziljske narečne izraze, ki gredo naglo v pozabo. Knjigi je priložen DVD s posnetki narečnih pesmi v izvedbi avtorice.

Na otroške igre in verze se navezuje tudi njena novejša pravljica z naslovom *Mijalca majalca* (Bartoloth 2021). Knjiga vsebuje pravljico v ziljskem narečju ter v slovenskem in nemškem knjižnem jeziku. Maria Bartoloth je kot nadarjena avtorica skrbno izbrala pravljične motive in domače narečne izraze, v zgodbo je vpletla tudi svoje pesmi. V središču

dogajanja je izdelovanje lesenih piščali (žvižgalic) v maju, ko se drevje *maji*.⁶ To posebno spretnost izdelovanja lesenih piščali so otroci na podeželju nekoč dobro obvladali, pri tem pa izrekli tudi posebne verze. Na priloženi zgoščenci lahko otroci in odrasli vedno znova poslušajo »ziljsko basen« v ziljskem narečju v izvedbi avtorice.

Pregovori in reki

Pregovori in reki so objavljeni v krajevnih monografijah o Vogrčah, Dobrli vasi in Selah, ki jih je uredila etnologinja Marija Makarovič (1994; 1995; 1996), v krajevnih monografijah, ki jih je izdal Engelbert Logar (1993; 1994; 1996), ter v seriji življenjskih zgodb koroških Slovencev *Tako smo živeli*, ki jo je uredila Marija Makarovič in v kateri je izšlo 12 knjig (Makarovič 1993–2002). Obsežnejša študija o koroških rekah in pregovorih je objavljena v zborniku s posveta *Več glav več ve: Frazеologija in paremiologija v slovarju in vsakdanji rabi*, ki je potekal leta 2013 v Mariboru (Piko-Rustia 2014).

Zagovori in ljudske molitve

Marija Makarovič je leta 2008 uredila obsežno publikacijo o zdravstveni kulturi koroških Slovencev (Makarovič 2008). V knjigi so nasveti za naravno zdravljenje in dokumentacija o čarovnem zdravljenju. Posebno dragoceni so zapisi slovenskih zagovorov in molitev, ki so jih uporabljali pri zagovarjanju raznih bolezni. V posameznih etnoloških publikacijah in v arhivu inštituta Urban Jarnik so zapisane starejše (deloma narečne) molitve, ki so doslej še neobdelane.

Slovenska ledinska in hišna imena

Leta 2010 so bila slovenska ledinska in hišna imena na Koroškem vpisana na seznam nesnovne kulturne dediščine pri avstrijski Unescovi komisiji.⁷ Prošnjo za sprejetje so podpisali posamezniki in predstavniki slovenskih kulturnih društev, ki se trudijo za ohranitev teh imen, in Interesna skupnost selskih kmetov – to so nosilci znanja in tradicij, ki jih Unesco štiti s Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine iz leta 2003.

Od leta 2008 dvojezične občine na Koroškem izdajajo zemljevide s slovenskimi ledinskimi in hišnimi imeni. Doslej je izšlo enajst zemljevidov za osem občin, številni zemljevidi v občinah Spodnje Zilje, Roža in Podjune so v pripravi za tisk. Na spletnem portalu FLU-LED (www.ledinskaimena.si; www.flurnnamen.at) so dostopni doslej tiskani zemljevidi (v obliki formata .pdf) ter spletni zemljevid z imeni in informacijami o imenih s slikovnim gradivom ter deloma tudi z akustičnimi primeri. Spletni portal je bil vzpostavljen

6

Drevje se maji = čas, ko je drevje spomladi sočno; takrat lažje odstranimo skorjo z debla.

7

Österreichische UNESCO-Kommission: Slowenische Flur- und Hofnamen in Kärnten: <https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/slowenische-flur-und-hofnamen-in-kaernten>.

v sklopu čezmejnega evropskega projekta FLU-LED (2011–2015). Od aktualizacije portala leta 2019 dalje so podatki dostopni tudi na mobilnih telefonih. Na prenovljenem portalu so dostopne tako informacije o zbiralcih in zbiralkah ter njihovih aktivnostih, o ledinskih in hišnih imenih ter nesnovni dediščini v smislu Unescove konvencije kot tudi predlogi za kreativno in sodobno predajanje nesnovne dediščine mlajšim generacijam.

Znanje o ledinskih in hišnih imenih, s katerimi so se ljudje orientirali v naravni in kulturni krajini, se je na mlajše generacije stoletja prenašalo ustno. Nekatera ledinska imena so povezana tudi z bajnimi bitji (npr. Kresnice, Sedlaže = kraj, kjer so sedele žalik žene). Čeprav se je jezikovna podoba južne Koroške v drugi polovici 20. stoletja močno spremenila, so se imena ohranila v svoji prvotni obliki in jih uporabljajo tudi pripadniki večinskega naroda. Ledinska in hišna imena (ter slovenski jezik) mladi danes vse bolj prepoznavajo kot vrednoto, zato jih želijo – prilagojeno potrebam današnje družbe – ponovno vključiti v svoje življenje.

Nagrobni napisi

Anton Feinig je leta 1997 v posebni knjigi predstavil v Rožu zapisane nagrobne napise (Feinig 1997). V uvodu razmišlja o človekovem odnosu do neizbežne smrti ter predstavlja smrt v ljudskih pesmih in nekaj rožanskih zgodb o mrličih in strahovih. Razpravlja tudi o pomenu lege pokopališča ob cerkvi. Ugotavlja, da so verzi na grobovih pomemben del ljudske kulture, zlasti ljudskega pesništva. Med imeni oz. priimki pokojnikov, ki so jim namenjeni napisi, so tudi številna slovenska imena.

Leta 1997 je na inštitutu Urban Jarnik nastala obsežna fotodokumentacija slovenskih verzov z vseh pokopališč na južnem Koroškem. Dokumentacijo je za svojo raziskavo uporabil zgodovinar Ferdinand Kühnel; v svoji objavljeni disertaciji je razpravljal o tihem izginjanju sledi o etničnih manjšinah z nagrobnikov (Kühnel 2021). Avtor opozarja, da so grobovi in napisi na njih pomemben zgodovinski vir, ki je s primernim teoretskim pristopom uporaben za znanstvene raziskave lokalne in širše zgodovine. Posveča se nagrobnim napisom »navadnih ljudi«; pred tem so bile namreč raziskave usmerjene pretežno v grobove junakov, v zadnjih desetletjih tudi vse bolj v grobove (vojnih) žrtev. Težišče njegove raziskave je na izginjanju slovenščine pri imenih, priimkih in drugih napisih na nagrobnikih na vseh pokopališčih na dvojezičnem območju južne Koroške.⁸ Vzrokov za spremembo jezika na nagrobnih kamnih je več; največkrat je spremembi jezika botrovala javna izpostavljenost družin v družbi, ki slovenščini ni bila naklonjena. Pomembna je ugotovitev, da je do ponemčenja imen na uradni ravni lahko prišlo že mnogo prej, in sicer ob uradnem ponemčevanju krstnih imen in priimkov; družine umrlih za napis na nagrobniku po navadi prevzamejo uradno ponemčena imena in priimke. Pri izbiri slovenskih nagrobnih napisov se je zato treba zavestno upreti uradni (nemški) pisavi imen in priimkov. Disertacija ozavešča in opogumlja družine, da se lahko pokojnika/pokojnice

8

Za namene raziskave je obiskal vseh 211 pokopališč.

spominjajo v jeziku, ki sta ga govorila, in ni nujno, da rabo jezika narekuje družba. Vse več je družin, ki na nagrobne kamne zapišejo domača hišna imena (poleg priimkov), ki so pomembna kulturna dediščina.

MEDJEZIKOVNA PREPLETANJA – PRIMERI REVITALIZACIJE SLOVENSКИH PESMI NA ZILJI

Dejavnost slovenskih raziskovalcev in raziskovalk ter slovenskih ustanov je spodbudila revitalizacijo slovenskega izročila predvsem na dvojezičnem območju Zilje, kjer so slovenski narečni govori danes najbolj ogroženi.

Lokalnim ziljskim pesmim v nemškem in slovenskem jeziku se od začetka devetdesetih let 20. stoletja posveča zborovodja Franz Mörtl, ki je z zborom Singgemeinschaft Oisternig ter s koroško izobraževalno ustanovo Kärntner Bildungswerk in zgodovinarjem Petrom Wiesfleckerjem v obliki tematskih simpozijev, zbornikov ter koncertov opozoril na lokalne ziljske svatbene (Wiesflecker 1999) in mrliške pesmi (Wiesflecker 2006), na žegnanske in druge obredne pesmi (Singgemeinschaft Oisternig 2008) ter na kolednice (Wernitznig idr. 2014).

Višek doslejšnjih prizadevanj za ohranjanje dvojezičnega lokalnega ziljskega izročila je bil *ProjEGGt*, v katerem so lokalni pobudniki v sodelovanju s strokovnjaki v obliki pesmarice (Kriieber idr. 2016), koncertov ter filma predstavili slovenske in nemške pesmi z Brda in iz okolice.

SLOVSTVENA FOLKLORA V TURISTIČNI PONUDBI

Lokalne pripovedi so pomembna nesnovna kulturna dediščina, ki bogati in dopolnjuje materialno dediščino. Slovensko izročilo danes vse bolj prepoznavajo kot neločljiv del kulturne podobe dvojezičnega območja južne Koroške.

V tem pa je tudi veliko priložnosti za umestitev slovenske koroške slovstvene folklore v sodobno turistično ponudbo. Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik je v programskem obdobju Interreg SI-AT 2014–2020 (NaKult 2019–2021) sodeloval v evropskem čezmejnem projektu Geološko pohodno doživetje v Geoparku Karavanke / Geologisches Wandererlebnis im Geopark Karawanken – NaKult,⁹ ki ga je med drugim izvajal tudi Kulturni dom Pliberk. Inštitut je bil pri projektu odgovoren za pripravo strokovnih podlag za turistično promocijo etnološke dediščine občin na avstrijski strani Karavank. V projektu je nastala čezmejna krožna pot, na kateri bodo usposobljeni vodniki in vodnice turistom posredovali geološko, naravno in kulturno dediščino čezmejnega Unescovega globalnega geoparka Karavanke-Karawanken. Unescov globalni geopark Karavanke-Karawanken svojo samopodobo in promocijo gradi tudi na živi dvojezičnosti južnokoroških občin.

9

Informacije o dejavnostih Unescovega globalnega geoparka Karavanke/Karawanken: <https://www.facebook.com/visitgeoparkkarawanken>; www.geopark-karawanken.at; <https://www.unesco.at/wissenschaft/geo-und-hydrowissenschaften/geowissenschaftliches-programm/geoparks-in-oesterreich>.

Pregled slovenske slovstvene folklorne na dvojezičnem območju kaže, da je slovensko izročilo močno zasidrano ter da je kljub družbenim in jezikovnim spremembam neprekinjeno živo vse do danes.

Slovenska ljudska pesem na Koroškem je preživela tudi čase, ki slovenski pesmi niso bili naklonjeni. Medtem ko so še po vojni na Koroškem slovenske pesmi v cerkvi, pri živem petju ob šegah in navadah v javnosti zatirali ter jih skušali utišati ali pa so jih prevajali v večinski jezik, se jih danes na dvojezičnem območju od Zilje do Podjune ponovno spominjajo tudi pripadniki večinskega naroda in jih (ponovno) pojejo. Tudi slovenska ledinska in hišna imena, ki so po večini živa le v ustnem izročilu, ter druga slovenska zemljepisna imena (npr. imena gora in vodovij) danes na zemljevide zapisujemo v izvorni slovenski obliki, tudi na uradne občinske zemljevide (npr. na občinski zemljevid občine Sele/Zell). Slovenska zemljepisna imena opisujejo naravo in krajevno zgodovino, zanimanje za lokalno zgodovino pa narašča. Podobno lahko ugotovimo za nagrobne napise, kjer je že opazno, da se družine bolj zavestno odločajo za ponovno slovensko obliko zapisov priimkov ali hišnih imen na nagrobnike. Nenazadnje pa raste tudi zanimanje za lokalne slovenske narečne govore, s tem pa tudi za slovstveno folkloro v narečju, ki je ohranjena v pesmih, pripovedih, narečni poeziji, otroških verzih, rekih, pregovorih in ljudskih molitvah.

Na dvojezičnem območju južne Koroške so na stičišču dveh kultur in jezikov nastale številne dokumentacije slovstvene folklorne ter nesnovne dediščine v obeh jezikih, ki so danes pomembna osnova za prenos te kulturne dediščine na mlajše rodove.

CITIRANE REFERENCE

- Bartoloth, Maria 2014 *Zilščo pušelč: Pesmi s spodnje Zilje / Gedichte aus dem unteren Gailtal*. Celovec, Dunaj in Ljubljana: Mohorjeva družba.
- 2021 *Mijalca majalca: Zilska basen / Ziljska basen / Ein Gailtaler Märchen*. Celovec, Dunaj in Ljubljana: Mohorjeva založba.
- Cigan, France 2002 »... da ne pojdejo z nami v grob!«: *Poljudno-strokovne razprave o slovenski koroški ljudski pesmi, ki jih je France Cigan objavljial v Letnih poročilih Slovenske gimnazije*. Jožko Kovačič, ur. Celovec: Krščanska kulturna zveza.
- Dev, Oskar 1912 *Slovenske narodne pesmi s Koroškega*. Ljubljana: L. Schwentner.
- Feinig, Anton 1997 *Nagrobni napisi od Šentlenarta do Golšova*. Celovec, Dunaj in Ljubljana: Mohorjeva založba.
- FLU-LED b. n. l. 'Kulturni portal ledinskih in hišnih imen / Kulturportal der Flur- und Hausnamen FLU-LED.' Spletni vir: <<https://www.flurnamen.at/>>, 24. 10. 2022.
- Gaspari, Tone in Pavel Košir 1923a *Gor čez izaro: Zbirka koroških pravljic*. Ljubljana: Jug, Učiteljska tiskarna.
- 1923b *Sijaj, sijaj, solnčece! Zbirka koroških popevk*, prvi zvezek. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Gašperšič, Egi, Martin Kuchling, Lajko Milisavljevič, Martina Piko-Rustia in Uši Sereinig 2014 *Dr ba Zila kna biva: Ljudske pesmi z Zilje. Iz zapuščine Lajke Milisavljeviča*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba.
- Geopark Karawanken-Karavanke 'Global Geopark Karawanken/Karavanke – Unesco globalni geopark Karavanke/Karawanken.' Spletni vir: <<https://www.facebook.com/visitgeo-parkkarawanken>>; <<https://www.geopark-karawanken.at>>, 24. 10. 2022.
- Graber, Georg 1914 *Sagen aus Kärnten*, prva izdaja. Leipzig: Dieterich.

- 1934 *Volksleben in Kärnten*, prva izdaja. Gradec: Leykam.
- 1941 *Volksleben in Kärnten*, druga izdaja. Gradec: Leykam.
- Janežič, Anton 1861 *Cvet slovenske poezije: S kratkim naukom o pesniških izdelkih za gimnazijalne in realne šole*. Celovec: Samozaložba.
- 1865 *Cvetnik, berilo za slovensko mladino*, prvi del. Celovec: Družba sv. Mohora.
- 1867 *Cvetnik, berilo za slovensko mladino*, drugi del. Celovec: Družba sv. Mohora.
- Jarnik, Urban 1812 'Slavische Völker: Geschildert von Herder.' *Carinthia* 23: b. n. s.
- Koschat, Thomas 1891 'Musik.' V: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild: Kärnten und Krain*. Dunaj: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei.
- Kotnik, France 1924 *Koroške narodne pripovedke in pravljice*. Prevalje: Družba sv. Mohorja.
- Kriebler, Klaus, Franz Mörtl in Peter Wiesflecker 2016 *Spuren alter Volkskultur aus dem Raum Egg im Gailtal*. Brdo: Samozaložba.
- Krščanska kulturna zveza b. n. l. 'Publikacije.' Spletni vir: <<http://www.kkz.at/publikacije>>, 24. 10. 2022.
- Kühnel, Ferdinand 2021 *Ruhe in Frieden? Počivaj v miru? Vom Verschwinden des Slowenischen auf den Friedhöfen Kärntens / Koroška*. Celovec, Dunaj in Ljubljana: Mohorjeva družba.
- Kumer, Zmaga 1986a *Slovenske ljudske pesmi Koroške: Kanalska dolina*, prva knjiga. Trst: Založništvo tržaškega tiska in Celovec: Drava.
- 1986b *Slovenske ljudske pesmi Koroške: Ziljska dolina*, druga knjiga. Trst: Založništvo tržaškega tiska in Celovec: Drava.
- 1992 *Slovenske ljudske pesmi Koroške: Spodnji Rož*, tretja knjiga. Ljubljana: Drava.
- 1996 *Slovenske ljudske pesmi Koroške: Zgornji Rož*, četrta knjiga. Celovec: Kres.
- 1998 *Slovenske ljudske pesmi Koroške: Podjuna*, peta knjiga. Ljubljana: Kres.
- Logar, Engelbert 1988 *Vsaka vas ima svoj glas I: Slovenske ljudske in ponarodele pesmi iz Podjune: Pripovedne in ljubezenske*. Celovec: Mohorjeva družba.
- 1990 *Vsaka vas ima svoj glas II: Slovenske ljudske in ponarodele pesmi iz Podjune: Ljubezenske poskočne, svatovske, o samskem in zakonskem stanu, otroške*. Celovec: Mohorjeva družba.
- 1991 *Vsaka vas ima svoj glas III in IV: Slovenske ljudske in ponarodele pesmi iz Podjune: Obsmrtnice, o delu in poklicih, vojaške in zgodovinske, piuske in zdravice, kolednice, nabožne*. Celovec: Mohorjeva družba.
- 1993 *Vsaka vas ima svoj glas VI: Suha: Koroške ljudske pesmi iz Spodnje Podjune / Slowenische Volkslieder aus dem Jauntal/Kärnten*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba.
- 1994 *Vsaka vas ima svoj glas VII: Libeliče: Koroške ljudske pesmi iz Libelič na Koroškem*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba.
- 1996 *Vsaka vas ima svoj glas VIII: Vogrče: Koroške ljudske pesmi iz Vogrč na južnem Koroškem. Prispevki k glasbeni zgodovini in ljudski kulturi. Vogrške domačije in posestniki / Slowenische Volkslieder aus Rinckenberg in Südkärnten: Beiträge zur Musikgeschichte und Volkskultur. Häuserbeschreibung und Innwohnerverzeichnis. Spremnna knjiga h kaseti Vogrče – Slovenske ljudske pesmi iz Vogrč na Koroškem*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba.
- 2000 *Vsaka vas ima svoj glas V: Slovenske ljudske in ponarodele pesmi iz Podjune, o domači deželi, krajih in ljudeh, o naravi, šaljivke, različne, dodatek rokopisnih zapisov Franceta Cigana in Jerka Bezića*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba.
- Makarovič, Marija 1994 *Sele in Selani*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba.
- 2008 *Podoba zdravstvene kulture na Koroškem*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva založba.
- Makarovič, Marija, ur. 1995 *Osem stoletij Vogrč*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba.
- 1996 *Dobrla vas in okolica – iz preteklosti v sedanost / Eberndorf und Umgebung – Vergangenheit und Gegenwart*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba.
- 1993–2002 *Tako smo živeli: Življenjepisi koroških Slovencev 1-12*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba.
- Milislavljevič, Lajko 1976a *Vascit pr Zila – ziljska svatba in pesmi, besedi, plesu in glasbi*. Celovec: Slovenska prosvetna zveza.

- 1976b *Vascit pr' Zila* [tonski dokument]. Šentjakob v Rožu: Mešani pevski zbor SPD »Rož«.
- 1996 *Oj, tan stoji na lipa: Ziljski žegen, štebvanje in prvi rej*. Šentjakob: Slovensko prosvetno društvo »Rož«.
- 1999 *Eno pesem bočmo peti: Koledovanje na Koroškem* [tonski dokument, zgoščenka s priloženo brošuro]. Celovec: Krščanska kulturna zveza, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik.
- Möderndorfer, Vinko 1924 *Narodne pripovedke iz Mežiške doline*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- 1933 *Koroške uganke in popevke*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Österreichische UNESCO-Kommission 2010 'Slowenische Flur- und Hofnamen in Kärnten.' Spletni vir: <<https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/slowenische-flur-und-hofnamen-in-kaernten>>, 24. 10. 2022.
- Österreichische UNESCO-Kommission 2013 'UNESCO Geopark Karawanken.' Spletni vir: <<https://www.unesco.at/wissenschaft/geo-und-hydrowissenschaften/geowissenschaftliches-programm/geoparks-in-oesterreich>>, 24. 10. 2022.
- Österreichische UNESCO-Kommission 2018 'Untergailtaler Kirchtagsbräuche und Untergailtaler Tracht / Ziljski žegen in ziljska noša.' Spletni vir: <<https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/untergailtaler-kirchtagsbraeuche-und-untergailtaler-tracht-ziljski-zegen-in-ziljska-nosa>>, 24. 10. 2022.
- Piko, Martina 1996 *Iz semena pa bo lipa zrastle: Pravlčice, storije in basmi s Koroške*. Glasovi, 14. knjiga. Ljubljana: Kmečki glas.
- Piko-Rustia, Martina 2014 'Pregovori in reki na Koroškem.' V: *Več glav več ve: Frazeologija in paremiologija v slovarju in vsakdanji rabi / Zwei Köpfe wissen mehr als einer: Phraseologie und Parämiologie im Wörterbuch und Alltag / Two heads are better than one: phraseology and paremiology in dictionaries and in everyday use*. Saša Babič in Vida Jesenšek, ur. Maribor: Filozofska fakulteta in Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje. Str. 226–241.
- Scheinigg, Janez 1889 *Narodne pesni koroških Slovencev*. Ljubljana: Kleinmayr & Fed Bamberg.
- Scheinigg, Johann 1891 'Mythen, Sagen und Volkslieder der Slovenen.' V: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild: Kärnten und Krain*. Dunaj:
- Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei. Str. 151–157.
- Screinig, Uši 2003 *Križ kraž kralj Matjaž – otroške pesmi, igre in igrarče na južnem Koroškem*. Celovec: Slovenski narodopisni inštitut in društvo Urban Jarnik.
- Simetinger, Tomaž 2014 *Historično-antropološka analiza plesne kulture na južnem Koroškem* [doktorska disertacija]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Singgemeinschaft Oisternig, Franz Mörtl in Peter Wiesflecker 2008 *a Jähr: Brauchtumslieder aus Feistritz/Gail und Umgebung. Gesammelt von Franz Mörtl. Mit volkskundlichen Beiträgen von Peter Wiesflecker*. Bistrica na Zilji: Samozaložba.
- Sket, Jakob 1884 *Miklova Zala: Povest iz turških časov*. (Slovenske večernice, 38). Celovec: Družba sv. Mohorja.
- 1886 *Slovensko berilo za peti in šesti razred srednjih šol*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Slovenska prosvetna zveza b. n. l. 'Dejavnosti.' Spletni vir: <<https://spz.slo.at/sl/clani>>, 24. 10. 2022.
- Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik b. n. l. 'Publikacije.' Spletni vir: <<https://www.ethno.at/publikacije/uebersicht/sl>>, 24. 10. 2022.
- Šašel, Josip 1959 'Kako so nastali zapiski za »Narodno blago iz Roža«.' *Slovenski etnograf* 12: 211–221.
- Šašel, Josip in Fran Ramovš 1936/37 *Narodno blago iz Roža: Arhiv za zgodovino in narodopisje*, 2. Maribor: Zgodovinsko društvo.
- Štrekelj, Karel 1895–1923 *Slovenske narodne pesmi*, zvezki I–IV. Ljubljana: Slovenska matica.
- Tolmaier, Nužej 2017 *Tiha zemlja: Pesemsko izročilo z Radiš in iz okolice / Liedgut aus Radsberg und seiner Umgebung*. Celovec: Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Krščanska kulturna zveza / Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti.
- Wang, Jakob b. n. l. *Koroške narodne slov. pesmi I. Nabral in zapisal Jak. Wang*. b. n. k.
- 1900 *Koroške narodne slovenske pesmi II. Nabral Jak. Wang. Od leta 1900 naprej*. b. n. k.
- Wernitznig, Annelies, Gerald Karnel in Gitta Zwitter 2014 *»Mi žalimo ...« Weihnachtliche Lieder und Bräuche im Unteren Gailtal. Lieder gesammelt und aufgezeichnet von Franz Mörtl. Volkskundliche Beiträge von Peter Wiesflecker*. Šmohor: Eigenverlag der Bezirksleitung Hermagor des Kärntner Bildungswerkes.

- Wiesflecker, Peter 1999 '»Ich hab mir eine Braut gewählt...«.' V: *Festschrift 50 Jahre*. Bistrica na Zilji: Samozaložba. Str: 6-11.
- 2006 '»Umriete murma!« Šege v Spodnji Ziljski dolini ob umiranju in smrti.' V: *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu*: 90–97.
- 2008 '»Bug nam dajte dobr čas«. Das Untergailtaler Kirchtagsbrauchtum.' V: *a Jähr: Brauchtumslieder aus Feistritz/Gail und Umgebung*. Bistrica na Zilji: Samozaložba. Str. 54–59.
- Zablatnik, Paul 1951 *Die geistige Volkskultur der Kärntner Slowenen* [dissertacija]. Gradec: Univerza v Gradcu.
- Zgoščenke Inicijativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ) 2011

- Črnjava kapca – pravljice v ziljskem narečju*. CD in knjižica z besedili. Bistrica na Zilji: SPD Zila.
- 2012 *To ja nahčer kne vi ... Basni in pesmi v rožanskem narečju – Miklova Zala za otroke*. CD in knjižica z besedili. Šentjakob: SPD Rož.
- 2012 *Kralj Matjaž – pripovedke v podjurskem narečju*. CD in knjižica z besedili. Žvabek: KPD Drava.
- 2015 *Dbaj munijska – Basni, pripovedke in pesmi v selškem narečju*. CD in knjižica z besedili. Sele: KPD Planina.
- 2018 *Povodni mož v Živovem buat – pripovedke, basni in pesmi v šentprimoškem narečju*. CD in knjižica z besedili. Šentprimož: SPD Danica.

SUMMARY

One year after Slovenia achieved independence, the Urban Jarnik Slovenian Institute of Ethnography was established in Klagenfurt. It first operated as part of the Christian Cultural Association and from 1994 onward as an independent entity under the auspices of the the Urban Jarnik Ethnographic Society, the legal head of the organisation. An ethnology department had already been active at the Christian Cultural Association, one of the two main cultural organisations of the Carinthian Slovenians, since 1983.

Up to the year 1920, collecting folklore among Slovenians in Carinthia served the function of upholding the Slovenian language, culture and identity, and nearly throughout the 20th century in the protective role of preserving the language, culture and identity. From the end of the 20th century onwards, an increasingly frequent subject is how to perpetuate folklore in living use and how it can be (re)positioned within local festive and modern life, especially in those places in Austrian Carinthia where the Slovenian language has been Germanised or is even extinct.

Intangible cultural heritage continues to be at the heart of the highly diversified research domain at the Urban Jarnik Institute. The article at hand presents the published and archived materials in the fields of song and dance folklore, storytelling, dialect lyricism, children's verses, oaths, and prayers, proverbs and sayings, and gravestone inscriptions.

In the past fifteen years, the most extensive project of the institute has been the documenting of fallow and house names in the bilingual area of southern Carinthia. In cooperation with the Urban Jarnik Institute and both the central cultural organisations of the Carinthian Slovenians, the project is being conducted by individuals, Slovenian cultural societies, and Slovenian interest (agricultural) groups. The web portal FLU-LED (www.ledinskaimena.si; www.flurnnamen.at) publishes all the relevant maps printed to this point (in pdf format), and an online map with partial acoustic examples of dialect house and fallow names.

Publications with Slovenian ritual songs, Slovenian dialect literature, children's verses, and maps with Slovenian fallow and house names have contributed to the visibility and

presence of Slovenian folklore, manifesting also in the re-inclusion of Slovenian intangible cultural heritage in the local spaces in its original (Slovenian) form.

Slovenian folklore in Austrian Carinthia (Kärnten/Koroška) is now increasingly being recognised as an inseparable part of the cultural image of southern Carinthia's bilingual area. This also presents many opportunities for the inclusion of Slovenian Carinthian folklore in contemporary development and modern tourism.